

onega bohemstva, čigar klice baje iz sebe poraja kulisno vzdušje?»

Saj to ni res! — In te besede so bile le lepa pri- lika, okinčati dolgi gostobesedni nekrolog s papirnatim cvetjem.

Vidiš, »da bi bil sledil vabilom svojega prostega poklica«, bi bil rešen takšne posmrtnice, ki Ti očita, da Te je »premamil gledališki škrat s svojimi varljivimi prikazi umetniške slave, da si vztrajal(!) v kulisnem svetu«. — Vidiš, ljubezni do Tvoje poklica niso našli v Tvojem »vztrajanju« pri gledališču, pač pa slavohlepje.

Slovenski igravec!

Naj jim torej povem, da si ostal tam, ka- mor so Te namenile rojenice, ko so Ti položile v zibel oni lepi dar, ki je bil kal Tvoje umetnosti. Ostal si, dasi Te niso pustili iti ono svojo umetniško pot, po kateri si hrepenel, tako, da si kakor voznik Hensel, nazunaj orjak, a v duši otroško mehak, podlegel v boju. — In potem so prišli z izgovorom, da si, »vsled neprestano se pojavljajočih življenjskih nepravil od dne do dne bolj pobit, zapadel silni nervoznosti in bolešni občutljivosti«. A da so imele te Tvoje življenjske ne- prilike izvor v ravnanju s Teboj, to so zamolčali. Su- vali so Te s poti, po kateri si hotel priti do velike resne umetnosti, v Svoji bolesti si iskal v vinu pozabljenja, in zapravljaj nisi tako le Svoje premoženja, temveč tudi Svoje živce, Svojo energijo — materialni in du- ševni bankerot sta si podala roko! To je resnica, in nate ne pade niti najmanjša senca. Ali krivda onih, ki so Te pahnil v propast, je vnebovpijoča!

Še prava sreča, da so vladale pri slovenskem gledišču vedno takšne »tesne razmere, ki so terjale, da se Verovšek ne specializira, kakor se niso smeli (!) specializirati njegovi sovrstniki«, kajti sicer bi bil že celó same Krjavlje igral, ker bi Te bili v to prisilili. Saj ne vedo, da se pravi igravec — umetnik sploh ne more in noče speci- alizirati, ker bi bil to njegov umet- niški ruín.

Ravnotako tudi tega ne vedo, da nisi ustvarjal »sledječ vzorom«, temveč da si ustvarjal sam iz sebe. — Če si se rad spominjal onih večerov, ko si gledal na Dunaju Baumeistra ali Tyrolta, si se navduševal le kot gledalec, ne pa kot diletant, ki potem v isti vlogi kopira svoj »vzor« v vsem, v načinu na- stopa, v vsaki najmanjši kretnji, v najhipnejšem vzkli- ku! Ti si bil vendar samonikel igravec — umetnik!

Pa ne čudi se takim besedam, saj »častnega na- slova gledališki umetnik svojim domačim igralcem ne prisojamo brez umestnega obotavljanja«, in samo svoji smrti se imaš zahvaliti za to, da »si je vsa slovenska javnost edina v tem, da je nenadomestljivi steber slo- venskega gledališča, Anton Verovšek, bil umetnik«.

Praviš, da so to fraze?

O ne! — Ali se ne spominjaš, kaj je dejal oni, ki je napisal vse te citirane besede ono leto pred Tvojim odhodom, ko sem bil povabil slovenske igralce in pri- jatelje slovenskega gledališča na sestanek, kjer bi se naj posvetovali o prepotrebni organizaciji slovenskih igralcev?!

V svoji veliki ljubezni do slovenskega gledališča in do slovenskega igralstva še posebej, v iskrenem pre- pričanju, da je za kulturni razvoj našega naroda obstoj in razvitek slovenskega gledališča in ž njim najdrago- cenejšega sadu literature, dramatičnega slovstva, vital- nega pomena, je izpregovoril sledeče besede: »Naj- bolje in najpametneje storite, če pu- stite gledališče in si poiščete drugih služeb (!).«

To pojasni vso neodkritosrčnost onega nekrologa, iz katerega sem ci- tiral nekaj stavkov, da jim ugovarjam in ohranim Tvoj spomin čist, ki si bil v resnici — umetnik in dober človek.

Milan Skrbinšek.

Dr. Krekov spomenik.

Zadnji »Jugoslovanov« dopisnik sporoča javnosti, da se je odbor za Krekov spomenik izrekel za to, da naj kip predstavlja pokojnikov portret. Torej Ljubljana naj dobi enega bronastega — morda enkrat za spre- membo celo kamnitega moža več, ki bo, na visokem podstavku stoječ, strumno »stražil«. Kakor da bi že ne bili do grla in še čez siti teh večno si enakih in po- dobnih šablonskih figur brez individualnosti, brez za- nosa, brez duše. Vodnik, Prešeren in Valvazor sami so se naveličali neumestne burke, ki jo brezobzirni svet uganja sredi trgov ž njimi: kot da so se domenili, pro- testirajo vsi trije z odvrtačo gesto roke proti temu, da so jih nehvaležni rojaki postavili — kot svoje dni javne grešnike in hudodelce — visoko na sramotni oder. Od saj zamazani, zaprašeni v cestnem prahu, od vrabcev in golobov kar nič respektirani črni možakarji niti od blizu niti od daleč ne morejo vplivati: izraza obraza in fineze njihovih potez pod umazano skorjo ne moremo razločiti, celo ne v polni solnčni svetlobi, ki mnogo- krat vtis naravnost spači s premočnim kontrastom luči in sence. Ali naj morda vpliva obris sam na sebi? Obris je podoben obrisu in se duh ne dá vklepati v gotove pöze in pozicije. Tudi velikost kipa ne more biti mero- dajna, ker bi bil potemtakem pri jezdecih konj glavna stvar. — Pri spomenikih torej ne more biti portretna podobnost namen in edini cilj, da se nekako zadosti osebnemu kultu. Ideja in misel slavljenceva bodi marveč ono, čemur naj dá umetnik tvorno oblikova- nega izraza. Če imamo danes povsod na tucate enakih, slabo vplivajočih stoječih bronastih podob in je prišlo že v modo, da vladarji sedijo, vojskovodje jezdi- jo, navadni zaslužni smrtniki pa stojé prodajajo dolgčas, ne smemo tega devati na rovaš nezmožnosti umetnikov, marveč mnogo bolj na račun popolnega pomanjkanja vsakega čuta za lepoto pri naročujočem občinstvu.

Ali bi v našem slučaju ne bilo bolje, da postavimo spomenik ne o sebi, marveč ideji dr. Krekovi! Alegorija in simbolika nas vse drugače dvigata nad enolično vsakdanjost, vplivata na duha in domišljijo vse bolje, plemeniteje in umetniško vsled nevezanosti na osebne slučajnosti veliko čisteje in popolneje. Ako se prav spominjam, ima naš muzej mavčev osnutek domačega umetnika Vrbanije: močan gorenjski fant, krepkih potez in silnih mišic, se upira s hrbtom in rokami v velikansko skalo, da si napravi predor preko gorâ. Ta kip navajam le za primer. Ali bi ne bilo kaj

podobnega, izklesano v marmor in kamen, kot nalašč za spomenik našemu Kreku, ki je s silno močjo svojega duha in dela utrl Jugoslovanom novo pot, razgnal ovire, razbil ozke ograje, ki so nas obdajale, in raztrgal spono, ki so nas težile? Kako vse drugače bi vplivala taka vsebinsko globokozamišljena skupina kot pa prazno v nebo štrleči bron. V stranskih reliefih pa naj bi prišli do veljave razni prizori iz življenja in delovanja Krekovega za njegov narod!

Kar se tiče prostora, je res, da je Pogačarjev trg eden izmed redkih arhitektonično zaključenih ljubljanskih trgov in bi spomenik gotovo tudi umetnostno na tem prostoru dobro učinkoval, — toda preje mora barantanje s trga izginiti. Kislo zelje, pomaranče in gnila zelenjad pa misel Krekova — to ne more biti združeno. V občinskem svetu je bilo svojčas sklenjeno, da se branjevke izselijo v nabrežne paviljone, ki se postavijo ob nanovo regulirani Ljubljani, — po tem takem bi bila ta zadeva rešena.

Odbor za Krekov spomenik naj bi uvaževal te migljaje, da dobi veliki mož tudi sebe (ne svoje fizične osebe) vreden spomenik, da nam bo prihranjeno veselje, ki ga imajo sedaj esteti na Nemškem, kjer so večino bronastih spomenikov brez umetniške škode porabili za vojne namene in kjer trdijo umetniški ljubitelji in poznavatelji, da so prazni podstavki brez običajnih figur lepši in umetnostno več vredni kot prej.

O Krekovem spomeniku smo dobili še naslednji dopis:

Nakana, da bodi postavljen spomenik za dr. Kreka na Pogačarjevem trgu, prihaja v javnost v precej določnih oblikah. V Ljubljani, žal, nimamo mnogo izbire glede prostorov, ki bi bili primerni za umetniške spomenike; vsled našega »regulačnega« načrta smo zanje v hudih zadregah. V skrajni sili bi pač zadostoval Pogačarjev trg; to se dá trdit po mirnem in resnem preudarku. A težave so tolike, da kaže stvar vendar prej vsestransko premisliti, preden se kaj veljavnega ukrene. Umetnikom je dana naloga, vsebujoča velikanske težave, ako naj se obrača natečaj samo na Pogačarjev trg. Bi li ne bilo dobro, da se prepusti umetnikom tudi izbira prostora? Morebiti pridemo tem potom do rešitve, na katero nas nobeden ne misli. Ali je treba, da stoji spomenik res prosto? Pomislimo malo in pojdimo se učiti v klasično deželo spomenikov, v Italijo. Toliko za danes. V prihodnji številki izpregovorimo obširneje o tem problemu.

Franc Levec.

Lanski »Dom in Svet« (XXX. letnik, 1917) je prinesel v svojih številkah 7.—12., pag. 240 sq., 293 sq. in 354 sq. izpod peresa gosp. deželnega šolskega nadzornika dr. Janka Bezjaka nekrolog, posvečen manom 2. grudna 1916. leta umrlega c. kr. dvornega svetnika Franciška Levca, ki nam v toplih besedah slika plodnosno delovanje ovekovečenega slovenskega rodoljubaliterata na raznih poljih prosvete. Na str. 357 sq. nam ga pod številko 5. gosp. pisatelj specielno predstavlja kot pesnika. »Kakor marsikateri dijak, je tudi Levec že v mladih letih zagrešil nekoliko pesem,« piše g. dr. Bezjak in navaja tri pesniške proizvode Levčeve, ki so izšli že 1862. leta v »Vencu«, poklonjenem ravnatelju Janezu Neččašku povodom odhoda v zlato Prago.

Levec je bil tedaj tretješolec. Nadalje omenja ondi pesniških produktov pripovedne in lirске vsebine, ki jih je mladi dijak priobčeval v letih 1862., 1865., 1866., 1867. in 1868. v »Slov. Glasniku«, 1862. leta v »Zgodnji Danici«, v »Učiteljskem Tovarišu« 1863. in 1864. leta (pod psevdonimom Mirko Zorin) in 1870. leta v Stritarjevem »Zvonu«. Kot gimnazijec je Levec svojega Pegaza pogosto vodil na Helikon pit iz srebropene Hipokrene. Morda ustrezem, če navedem nekaj njegovih pesniških proizvodov iz one dobe, ki jih g. dr. Bezjak ne omenja, oziroma kraj, kjer so zagledali svetlo.

1862. leta so izdajali ljubljanski slušatelji male gimnazije »mlade svoje vaje« pod naslovom: »Torbica. — Vaje dijakov sploh. — Zrno do zrna pogača, Kamen do kamna palača.«

Ta »Torbica« je danes velika redkost. Izvod (fragment ??), ki ga hranim v svoji knjižnici, broji štiri številke v veliki 4° po osem strani, skupaj 32 paginiranih strani. Naslov mu je t i s k a n z uncijalnimi majuskuli, oziroma z gajico, a preostalo je litografirano v kurzivni latinici. Vsaka številka nosi na zadnji strani pripis: Kamnotis Jožefa Blaznika. — V Ljubljani, 1862. — Te »vaje« vsebujejo spise v vezani in nevezani besedi; nekateri imajo podpise, oziroma šifre, drugi so brez njih. Imena podpisanih prispevateljev so: Ivan Rak, Francè Levec, Ludovik Tomšič, Jože Lavrič, Jak. Trobec, F. Mekinec, Ant. Zupančič, J. Langerholz, Fr. Vidic, Peter Habian, Jan. Luzar, Radomil, Bl. Jereb in Francè Suša; eden spisov je signiran z —v— in dva z L. T.

V tej »Torbici« ima Levec samo en proizvod, in sicer na 4. in 5. strani prve številke pesem, ki naj jo tu navedem:

Stari grad.¹

Oj pogledaj! Tam zidovje,
Ki se milo v te ozira,
Gleda žalostno v nebovje,
Krepko času se upira;
Bršlen mu ovija stene,
Mah prerašča kamne njene.

Močna je trdnjava stala,
Kjer zdaj vidiš razvaline,
Je mogočno gospodvala
Čez podnožne ji doline;
Nekdaj vitezi so stari —
Zdaj — tihota gospodari.

In če turško privihralo
Sem bandero je v dolino,
Vse hitelo in bežalo
Je v Kolovec, na višino.
Tu se turška kri je lila,
Hrabra množica rešila.

Zdaj trdnjava zapušena
Se počasoma podira;
Proč je že trdnota njena,
Stena steno le podpira.
Zdaj le tisti semkaj pride,
Ki v pogorju tem zaide.

Francè Levec.

¹ »Stari grad« se imenujejo razvaline kolovškega gradu (Alt-Gerlachstein) v Bistriški dolini, Mengšu nasproti.